

Retoryka lokalności

Rhetoric of Locality

6 (4) 2019 EDITORS: EWA MODRZEJEWSKA, AGNIESZKA SZUREK

RECENZJA/REVIEW

ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

<https://orcid.org/0000-0003-4731-363X>

elzbieta.pawlak-hejno@umcs.pl

Recenzja/Review: *Retoryka w praktyce medialnej*, red. A. Kwiatkowska, M. Szyber, Wydział Dziennikarstwa Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski, Warszawa 2017, s. 212

License

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 international (CC BY 4.0). The content of the license is available at <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ELŻBIETA PAWLAK-HEJNO

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

elzbieta.pawlak-hejno@umcs.pl

**Recenzja/Review: *Retoryka w praktyce medialnej*,
red. A. Kwiatkowska, M. Sztyber, Wydział Dziennikarstwa
Informacji i Bibliologii, Uniwersytet Warszawski,
Warszawa 2017, s. 212**

Monografia stanowi część projektu *Retoryka w praktyce medialnej*, realizowanego przez Koło Naukowe Analiz Medioznawczych Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego, na który składały się konferencja naukowa oraz publikacja książki. Autorki wstępu zaznaczyły, że w artykułach zawartych w tomie rozwijane są wątki podjęte w ramach konferencyjnych dyskusji, „jednak [monografia] nie stanowi publikacji pokonferencyjnej – jest bowiem wprowadzeniem do dalszych badań dotyczących tego obszaru” (s.11).

Życzliwej oraz krytycznej recenzji tomu podjęła się Ewa Modrzejewska (2017). Recenzentka specjalizująca się w retoryce rzeczowo wykazała mankamenty poszczególnych rozdziałów, wynikające z nieprecyzyjnie wyznaczonych celów badawczych, metodologii nieodpowiednio dobranej do przedmiotu analizy czy niedostatecznie przekonującego toku argumentacyjnego. Młodzi badacze otrzymali wartościowe podpowiedzi, które w przyszłości pomogą wyeliminować usterki metodologiczne, logiczne czy językowe, a także wskazówki do dalszej pracy nad wybranym obszarem. W tym zakresie uważam przywołaną recenzję za wyczerpującą merytorycznie, dlatego w swojej wypowiedzi skoncentruję się na frapującej mnie kwestii – niedookreślenia przedmiotu badań.

Z jednej strony jest to monografia, którą chciałabym prezentować studentom jako przykład udanych retorycznych analiz, a z drugiej strony towarzyszą tej prezentacji obawy. Przede wszystkim należy docenić inicjatywę młodych badaczy, którzy postanowili się zmierzyć z trudną materią retoryczną. Bardzo ważną i inspirującą kwestią jest dostrzeżenie przez badaczy możliwości wykorzystania teorii retorycznej w badaniach medioznawczych. Wartościowym elementem publikacji jest przekrój różnych zjawisk medialnych, które autorzy starają się poddać analizie. Można zauważyć, że w polu ich zainteresowania znalazły się gatunki medialne (vlog, wirtualne spacery, recenzja, komentarz sportowy, reklama – również w aspekcie wizualnym); chwytorystyczne stosowane przez uczestników

różnych form komunikacji (telewizyjnego formatu, debaty politycznej, audycji publicystycznej), a także tradycyjny gatunek retoryczny, jakim są przemówienia (transmitowane przez media).

Dobór tematów udowadnia, w jak wielu przypadkach narzędzia analizy i krytyki retorycznej mogłyby być użyteczne dla licencjatów, magistrantów i przyszłych doktorów, którzy w swoich pracach badają różnorodne artefakty medialne. Dydaktyka retoryki byłaby bowiem użyteczna nie tylko dla przyszłych filologów i dziennikarzy, ale także prawników, ekonomistów, osób związanych z branżą medyczną czy marketingową. Należałoby jednak traktować tę dziedzinę, zgodnie ze starożytnym duchem, jako podstawową umiejętność wspierającą wybraną specjalizację. Jednakże współcześnie częściej docenia się techniczne aspekty retoryki, wpływające na jakość wystąpień publicznych, mniej dostrzegając użyteczność refleksji teoretycznej w badaniach komunikatów perswazyjnych. Ten brak świadomości bogatej tradycji badawczej widoczny jest właśnie w omawianym tomie.

We wstępie do monografii Autorki stawiają dwa pytania, poprzedzone stwierdzeniem o semantycznych nadużyciach wobec retoryki: „Czym jest zatem współczesna retoryka w mediach? I czy elokwencja medialnych gości wpływa na retorykę w praktyce medialnej?” (s. 8). Pierwsze zagadnienie każe zastanowić się, jak właściwie rozumieć sformułowanie „współczesna retoryka w mediach” – czy może chodzić o obecność refleksji retorycznych w badaniach nad mediami, czy o medialny obraz retoryki, a może o medialną praktykę korzystania z narzędzi retorycznych? Postawiony w pytaniu drugim problem wydaje się zaś niezwykle trudny do zdiagnozowania i wysnucia obiektywnych wniosków, zważywszy na fakt, że o elokwencji nie traktuje wprost żaden z proponowanych rozdziałów. Zdecydowanie zabrakło we wstępie konstruktywnej definicji retoryki i jasno wyznaczonego przedmiotu badań. Intuicyjnie można tylko domyślić się, że w obszarze zainteresowań Autorów znalazły się praktyki medialne, które można analizować z wykorzystaniem instrumentarium retorycznego.

Aby uniknąć nadużyć wobec stosowania terminu „retoryka”, co pośrednio także stanowiło cel tomu, należałoby wyraźnie rozdzielić retorykę od erystyki – konstrukcja monografii sugeruje bowiem, że są to zjawiska tożsame. Ponadto zastanowiłabym się, czy definicja sformułowana przez Martę Wiśniewską (s. 131) „retoryka to w przenośni styl propagandy medialnej, zwykle oceniany negatywnie” służy wyznaczeniu neutralnego przedmiotu badań. W mojej opinii nie tylko negatywnie wartościuje retorykę, co stoi w sprzeczności z zamierzeniami redakcji, ale także wprowadza kolejny termin wymagający zdefiniowania, tj. „propagandę”.

Warto byłoby również określić we właściwym porządku tradycje retoryczne, którymi inspirowali się twórczo badacze, aby uniknąć takich stwierdzeń, jak: „Klasycznie rozumiana retoryka zawierała w sobie pięć części, które

wyszczególniono jeszcze w czasach Arystotelesa i Kwintyliana. Wymienia się więc wstęp, narrację, argumentację, zbijanie zarzutów i zakończenie” (s. 89). Wymienione elementy odnoszą się do kompozycji mowy, a części teorii retorycznej różniły się przecież w ujęciu Stagiryty i rzymskiego retora.

Można zauważyć, że w tomie pozytywnie wyróżniają się prace Katarzyny Pióreckiej *Pierwsza dama w akcji, czyli studium porównawcze dwóch mów pierwszych dam Ameryki* i Amandy Siwek *Retoryka i Oscary. Zabiegi retoryczne w mowach laureatów Nagród Amerykańskiej Akademii Filmowej*, w których Autorki wybrały do badania klasyczny dla retoryki gatunek, jakim jest przemówienie. Katarzyna Piórecka skoncentrowała się na roli kontekstu w konstrukcji wystąpienia, a Amanda Siwek zaproponowała ciekawy klucz doboru materiału (poruszenie przez mówców społecznie istotnego tematu) oraz wyzyskała elementy teorii rodzajów retorycznych do opisu problemu. W mojej ocenie w obu tekstach zarysowano ciekawe i inspirujące zagadnienia badawcze, które mogą stać się podstawą dalszych studiów. Można też żałować, że tekst doświadczonej badaczki retoryki Agnieszki Szurek *Wirtualne spacerunki po małych miastach Mazowsza. Próby analizy retorycznej* nie stał się wzorem do konstruowania wywodu i używania narzędzi retorycznych przez młodych badaczy.

Jak już wspominałam, w trakcie lektury recenzowanego tomu towarzyszyło mi nieoryginalne przekonanie o potrzebie wzmożenia działań dydaktycznych w zakresie retoryki. Ale zdecydowałam się zabrać głos w sprawie publikacji także z innego powodu. Artykuły zebrane w tomie były owocem dyskusji badaczy w trakcie konferencji, ale jak podkreśliły Redaktorki, zmodyfikowanej i w wydaniu książkowym zapowiadającej dalsze badania. Być może brakującym ogniwem między wydarzeniami w prezentowanym projekcie byłyby warsztaty lub seminaria retoryczne, w trakcie których uczestnicy mogliby doprecyzować cele i hipotezy badawcze. Co zwróciło moją uwagę, Autorki, które sprawnie i bez dużych uchybień zastosowały metody retorycznej analizy, zmierzyły się z klasyczną formułą wygłoszenia. Problem stanowiły natomiast współczesne zjawiska medialne, które bez wątpienia realizują funkcję nakłaniającą, ale odkrycie i opisanie mechanizmów komunikacji perswazyjnej to zadanie, które wciąż stoi przed Autorami. Przed podjęciem wyzwania, jakim jest publikacja monografii, warto byłoby ustalić, w jaki sposób interesujący materiał można analizować retorycznymi metodami, wykorzystując chociażby przykładowe publikacje z czasopism naukowych publikujących prace z zakresu retoryki, np. „Res Rhetorica” lub „Forum Artis Rhetoricae”.

Jako przykład udanych pod względem merytorycznym i integracyjnym warsztatów retorycznych pragnę przywołać spotkanie towarzyszące konferencji *Media in America. America in media*, które odbyło się 22 maja 2019 roku w Lublinie na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej pod patronatem Polskiego Towarzystwa

Retorycznego. Szczegółowe sprawozdanie z wydarzenia przygotowała dla „Res Rhetorica” Anna Bendrat (2019). Młodzi badacze z różnych ośrodków naukowych, zainteresowani retoryką, mieli okazję zaprezentować i przedyskutować swoje pomysły z prof. Krisem Ruttenem, przewodniczącym Rhetoric Society of Europe, który rozpoczął spotkanie wykładem *Rhetorical Criticism as a Methodological Framework*. Można zauważyć, że zarówno organizacja, jak i uczestnictwo w seminariach i warsztatach nie należą do aktywności promowanych punktowo i wspomagających procedurę awansową. Mają jednak olbrzymią wartość dla rozwoju naukowego, pozwalają weryfikować przyjęte założenia i ufundowane na nich koncepcje, na wcześniejszym etapie niż publikacja monografii.

Być może podobne spotkanie z mentorem pomogłoby twórcom projektu *Retoryka w praktyce medialnej* ukierunkować swoją wizję i wypracować model analizy komunikatów, który mógłby stać się przykładem dla kolejnych adeptów korzystania ze zdobyczy *ars bene dicendi* w swoich badaniach. Warto nadmienić, że okazji do skonfrontowania swoich pomysłów z doświadczonymi badaczami mogą dostarczyć *Third Biennial International Rhetoric Workshop Interdisciplinarity in/of Rhetoric: Theory and Practice in Rhetorics*, które odbędą się w Meksyku w dniach 8-10 lipca 2020 roku, a w gronie zaproszonych mistrzów jest przewodnicząca Polskiego Towarzystwa Retorycznego, prof. Maria Załęska.

Monografię *Retoryka w praktyce medialnej* można uznać za odważną i ciekawą próbę zastosowania narzędzi retorycznych w badaniu praktyk medialnych, jednakże zaprezentowane w niej pomysły badawcze – za wymagające teoretycznego namysłu oraz doskonalenia retoryczno-naukowego warsztatu twórców. Mam też nadzieję, że Członkowie Koła Naukowego Analiz Medioznawczych będą twórczo rozwijać swój projekt i eksponować rolę retoryki w naukach o mediach i komunikowaniu.

Bibliografia:

- Modrzejewska Ewa.** 2017. *Retoryka w praktyce medialnej*, red. Anita Kwiatkowska, Marlena Szyber, „Studia Medioznawcze”, nr 2 (69), s. 179-184.
- Bendrat Anna.** 2019. *Sprawozdanie/Report: The International Conference Media in America, America in Media and the Polish Rhetoric Society International Workshop on Rhetorical Criticism*, „Res Rhetorica”, vol. 6, nr 2, s. 89-91, <https://resrhetorica.com/index.php/RR/article/view/364/196>, dostęp 11.10.2019.